

Patryk Kołodzyński

Collegium Nobilium Opoliense

Unifikacja i kodyfikacja prawa w Polsce po odzyskaniu niepodległości

Streszczenie: Po odzyskaniu niepodległości zarówno stan prawny, jak i wiele innych dziedzin z zakresu życia społecznego czy też gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej wymagało zmian. Odmienne systemy prawne w różnych częściach naszego kraju utrudniały proces unifikacji prawa. Polska, aby istnieć musiała zbudować solidne podstawy ustrojowe. Na podstawie ustawy z dnia 3 czerwca 1919 r. Sejm Ustawodawczy II Rzeczypospolitej powołał Komisję Kodyfikacyjną. Celem funkcjonowania tego organu było opracowanie jednolitego ustawodawstwa cywilnego i karnego oraz innych ustaw. Działalność Komisji Kodyfikacyjnej (KK) oceniana jest pozytywnie. Potwierdzeniem może być to, iż efekty pracy KK zostały rozpowszechnione na płaszczyźnie międzynarodowej, a utworzony Kodeks zobowiązań doczekał się licznych przekładów i zastosowania zagranicą oraz wielu komentarzy naukowych. Niemniej jednak aktem prawnym o największej mocy prawnej w systemie źródeł prawa danego państwa jest Konstytucja. Ten najwyższy akt normatywny określa podstawy ustroju społeczno-gospodarczego państwa, a ponadto organizację, kompetencje i sposób powoływania najważniejszych organów w państwie. To właśnie ustawa zasadnicza zawiera podstawowe prawa, wolności i obowiązki obywateli. Dla Polski, która po 123 latach niewoli odzyskała niepodległość rozwój myśli konstytucyjnej był niezwykle istotny. Konstytucja, która tworzyła ustrój stwarzała także system rządzenia.

Słowa kluczowe: unifikacja i kodyfikacja prawa, odzyskanie niepodległości, Konstytucja

Unification and codification law in Poland after regaining independence

Abstract: After regaining independence, both the state of law and many other areas in the field of social or economic life required changes. The different legal

systems in different parts of our country have hindered the process of law unification. Poland, in order to exist, had to build a solid political base. On the basis of the Act of June 3, 1919, the Legislative Sejm and the Republic of Poland appointed the Codification Commission. The purpose of this body was to develop uniform civil and criminal legislation and other laws. The activities of the Codification Committee (CC) are evaluated positively. It may be confirmed by the fact that the results of CC's work have been disseminated internationally, and the created code of commitments has received numerous translations and applications abroad as well as many scientific commentaries. However, the legal act with the highest legal force in the system of sources of law of a given state is the Constitution. This highest normative act defines the foundations of the socio-economic system of the state, as well as the organization, competences and manner of appointing the most important organs in the state. It is the Basic Law that contains the fundamental rights, freedoms and obligations of citizens. For Poland, which regained its independence after 123 years of independence, the development of constitutional thought was extremely important. The constitution that created the system also created a system of governance.

Key words: unification and codification of the law, regaining independence, Constitution

Wstęp

Historia kodyfikacji i unifikacji prawa w Polsce po odzyskaniu niepodległości stanowi niezwykle istotny przedmiot zainteresowania znawców historii prawa. Szczególne zainteresowanie prawników wydarzeniami z tamtego okresu jest związane z niespotykanym rozmiarem realizowanych przedsięwzięć legislacyjnych, ich przebiegiem oraz efektami. Sięganie do doświadczeń z przeszłości może pomóc w poszukiwaniu rozwiązań teraźniejszych problemów związanych z tworzeniem i kodyfikacją ówczesnego prawa. Po odzyskaniu niepodległości zarówno stan prawa, jak i wiele innych dziedzin z zakresu życia społecznego czy też gospodarczego wymagało zmian. Odmienność systemów prawnych w różnych częściach naszego kraju utrudniał między innymi proces unifikacji prawa, funkcjonowanie państwa, a także przewyższanie skutków powojennych zmagani. Polska, aby istnieć musiała zbudować solidne podstawy ustrojowe¹.

Prawo, które funkcjonowało w Polsce po odzyskaniu niepodległości było zróżnicowane, ponieważ podczas zaborów na terenie naszego państwa funk-

---

¹ A. Korobowicz, W. Witkowski, *Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918)*, Warszawa 2012, s. 16; I. Mazurek, *Specyfikacja prac Komisji Kodyfikacyjnej w procesie unifikacji prawa w II Rzeczypospolitej*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2014, nr 23, s. 125–136.

cjonowało pięć niezależnych systemów prawnych. Gdy w 1795 r. doszło do trzeciego rozbioru Polski ziemie I Rzeczypospolitej zaanektowano do terytorium Austrii, Rosji oraz Prus. Sytuacja ta spowodowała upadek państwa polskiego, które po ośmiuset latach przestało istnieć. Na zajętych terenach w poszczególnych okresach tworzone organizmy państwowe, między innymi: Księstwo Warszawskie, Królestwo Polskie, Wielkie Księstwo Poznańskie, Wolne Miasto Gdańsk oraz Wolne Miasto Kraków. W każdym z organizmów przejmowano narzucone przepisy państw zaborczych lub obce porządki prawne, które zostały narzucone przez zaborców. W dniu 11 listopada 1918 r. wszystko się zmieniło. Po okresie 123 lat niewoli Polska odzyskała niepodległość. Środowisko prawnicze oraz elity polityczne stanęły przed ważnym zadaniem usunięcia spuścizny zaborów w zakresie obowiązującego prawa oraz budowy własnego i jednolitego ustawodawstwa, które było niezwykle istotne w dziele odbudowy państwowości i integracji narodu².

Celem artykułu jest przybliżenie oraz usystematyzowanie działań związanych z unifikacją oraz kodyfikacją prawa w Polsce po odzyskaniu przez nią niepodległości w 1918 roku.

Stan prawny w Polsce na dzień 11 listopada 1918 roku

W listopadzie 1918 r. po odzyskaniu niepodległości na ziemiach polskich istniał niezwykle skomplikowany stan prawny. Przed odrodzonym państwem polskim stało zadanie unifikacji prawa związane z jego kodyfikacją. Było to przedsięwzięcie niezwykle skomplikowane, ponieważ na skutek działań zaborców na ziemiach polskich wykształciły się odmienne tradycje nauki i nauczanie prawa, różne przyzwyczajenia oraz odmienna świadomość prawna, a nawet odmienny język prawny i prawniczy. Z tego też powodu powstały różne koncepcje dotyczące rozwoju i porządkowania prawa w II RP³.

Pierwszą z nich był zamiysł utrzymania prawa zaborczego, jako polskiego prawa dzielnicowego w poszczególnych obszarach ziem odzyskanych. Unifikacji miały zostać poddane tylko niezbędne części systemu prawnego. Zwolennicy

---

² E. Borkowska-Bagieńska, *O doświadczeniach kodyfikacji prawa cywilnego w II Rzeczypospolitej dla współczesnego ustawodawcy*, „Czasy Nowożytne” 2002, t. XII (XIII), s. 125–141.

³ A. Korobowicz, W. Witkowski, *Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918)*, Warszawa 2000.

tej koncepcji, między innymi A. Parczewski oraz J. Bekerman twierdzili, że ówczesna Polska niedojrzała jeszcze do procesu kodyfikacji⁴.

Kolejnym wariantem był zamiar utworzenia jednolitego systemu prawnego poprzez recepcję, czyli przyjęcie w całości jednego z obowiązujących kodeksów. Projekt recepcji rosyjskich Kodeksów karnych upadł po odrzuceniu go przez Sejm w lipcu 1919 r. Rozciągnięcie prawa cywilnego Królestwa Kongresowego również nie zostało zaakceptowane. Główne zarzuty dotyczyły niechęci do nowych kierunków myśli prawniczej, postulatów rozważenia interesów strony słabszej z silniejszą w stosunkach umownych oraz ograniczania indywidualizmu prawa własności. Recepcja szwajcarskiego Kodeksu zobowiązań z 1912 r. również nie zdobyła akceptacji wśród przedstawicieli środowiska prawniczego.

Trzeci pomysł polegał na zamiarze stworzenia całkowicie nowych regulacji prawnych, które stopniowo wypierałyby prawa zaborcze. Propozycja ta zyskała akceptację wśród większości opiniotwórczych środowisk prawniczych oraz Sejmu, gdzie jednomyślnie uchwalono ustawę o powołaniu Komisji Kodyfikacyjnej i powierzeniu jej pracy nad ujednoczeniem i kodyfikacją prawa w Polsce. Przyjęcie takiego wariantu spowodowane było przede wszystkim aspiracjami narodowymi do stworzenia własnego, jednolitego i w pełni niezależnego państwa ze swoim własnym prawem. Nie bez znaczenia były także względy gospodarcze oraz nacisk krajowych i zagranicznych ugrupowań kapitalistycznych. Niektórzy uważali także, że kodyfikacja prawa w Polsce stanowi kardynalny wymóg prawidłowej budowy państwa⁵.

Na podstawie ustawy z dnia 3 czerwca 1919 r. Sejm Ustawodawczy II Rzeczypospolitej powołał Komisję Kodyfikacyjną, która stanowiła organ złożony z fachowców, będący jednocześnie apolityczną jednostką, niezależną od rządu i ministra sprawiedliwości. Ogólny projekt został przygotowany i przedstawiony przez posła PPS Zygmunta Marka. Komisja składa się z 40 członków, prezydenta i trzech wiceprezydentów. Członków komisji mianował Naczelnik Państwa na wniosek złożony przez Ministra Sprawiedliwości, w porozumieniu z Marszałkiem Sejmu. Minister Sprawiedliwości posiadał prawo do uczestnictwa w obradach Komisji, a w przypadku braku swojej nieobecności na posiedzenie mógł wysłać swojego delegata lub nawet delegatów. Pierwszym prezydentem Komisji został profesor Ksawery Franciszek Fierich. Celem funkcjonowania Ko-

⁴ A. Lityński, *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919–1939)*, Tychy 2001, s. 8–12.

⁵ E. Borkowska-Bagienna, *O doświadczeniach kodyfikacji prawa cywilnego w II Rzeczypospolitej dla współczesnego ustawodawcy*, „Czasy Nowożytne” 2002, nr 12 (13), s. 125–141.

misji Kodyfikacyjnej było opracowanie jednolitego ustawodawstwa cywilnego i karnego oraz innych ustaw. Za ich wnoszenie do Sejmu odpowiadał Minister Sprawiedliwości, który mógł nanosić ewentualne poprawki i uzupełniać je. Następnie Sejm nadawał im bieg ustawodawczy. Od 1926 r. w celu uniknięcia niepotrzebnych dyskusji władzy ustawodawczej właściwym organem do uchwalanie projektów stał się rząd i wydawał je jako rozporządzenia. W późniejszym zaś okresie projekty sporządzone przez Komisję Kodyfikacyjną wydawał prezydent w postaci dekretów. Szczegółową strukturę oraz tryb pracy Komisji zawarto w czterech regulaminach: z 15 lipca 1919 r., 3 grudnia 1921 r., 9 marca 1924 r. i 2 listopada 1932 r. Początkowo Komisja Kodyfikacyjna składała się z dwóch wydziałów: Wydziału Cywilnego oraz Wydziału Karnego, a także Podkomisji Ustroju Sądownictwa. Przy czym Wydział Cywilny dzielił się na trzy sekcje: prawa cywilnego, postępowania cywilnego oraz prawa handlowego. Z kolei Wydział Karny obejmował sekcję prawa karnego oraz sekcję postępowania karnego. W 1924 r. wydziały zostały zlikwidowane i pozostały tylko sekcje. Natomiast od 1932 r. działano w sześciu kilkuosobowych podkomisjach⁶.

W 1918 r. Niepodległa Polska borykała się z trudną sytuacją gospodarczą. Miało to między innymi wpływ na finansowanie prac Komisji Kodyfikacyjnej oraz wypłacanie honorariów dla jej członków. Początkowo na funkcjonowanie brakowało nawet minimalnych środków materialnych. Problematyczne okazały się nawet środki finansowe na wydruk materiałów, projektów czy sprawozdań. Poza tymi kosztami budżet przewidywał także wynagrodzenie dla członków Komisji. Niemniej jednak zarówno wynagrodzenia, jak i diety były tak niskie, że członkowie z reguły musieli dopłacać do swoich funkcji. Pomimo przeciwności Komisja nie przerywała swojej działalności. Powołanie do składu KK uważano za wyróżnienie. Przypadki rezygnacji były niezwykle rzadkie i spowodowane przede wszystkim chorobą lub zgonem. Łączenie w latach 1919–1939 w skład Komisji wchodziło 69 osób. Komisja Kodyfikacyjna powstawała i pracowała w klimacie ideowym, który cechował się wielkością nurtów, opinii i poglądów. Można zauważyć ich silny związek ze wspólnymi dla całej Europy procesami społecznymi i gospodarczymi, takimi jak np. koncentracja produkcji, urbanizacja, nasilanie konfliktów społecznych oraz zwiększanie różnic majątkowych. Ze specyfiki polskiej wynikały natomiast konieczność tworzenia jednolitego organizmu gospodarczego, uświadamianie potrzeby reformy stosunków agrarnych, a także budowanie nowej, polskiej kultury prawnej, której rozwój został przerwany przez rozbiory. Polska myśl prawnicza najsilniej rozwijała się

---

⁶ Ustawa o Komisji Kodyfikacyjnej (Dz.Pr. nr 44, poz. 315).

na Uniwersytecie Krakowskim oraz Lwowskim. Kierunkiem jej rozwoju było odchodzenie od indywidualistycznych idei liberalnych, których wyrazem był napoleoński *Code civil* z 1804 r. Szczególną rolą KK było wskazywanie funkcji opiekuńczej (socjalistycznej) państwa. Ponadto podkreślano także rolę państwa jako stabilizatora podstawowych wartości gospodarki kapitalistycznej. W myśl prawną i polityczną ówczesnego okresu państwo powinno harmonizować oraz łagodzić konflikty na tle gospodarczym, a także sprzeczności i napięcia, w miarę możliwości odchodząc od indywidualizmu praw jednostki na rzecz funkcji społecznych prawa⁷.

Wyniki prac Komisji Kodyfikacyjnej

Na pierwszym posiedzeniu Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 listopada 1919 r. rozpoczęto prace nad ważnymi projektami, które następnie otrzymały rangę ustaw. Pierwszymi aktami, które zostały opracowane były: prawo prywatne międzynarodowe i międzydzielnicowe oraz prawo autorskie, które weszły w życie w 1921 r. Następnie KK podjęła się opracowania regulacji z zakresu prawa handlowego. Efektem jej działań były: ustawa o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych oraz prawo wekslowe i prawo czekowe, które opublikowano w 1924 r., a także ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r.⁸

W latach 30. XX w. Komisja funkcjonowała już niezwykle sprawnie. W tym okresie uchwalono, jak się powszechnie przyjmuje, najcenniejsze akty ustawowe pochodzące z tego okresu. Były to Kodeks postępowania cywilnego (1932 r.), Kodeks handlowy (1933 r.) oraz Kodeks zobowiązań (1933 r.). Ponadto w formie rozporządzeń Prezydenta RP opublikowano przepisy związane z postępowaniem egzekucyjnym (1932 r.) oraz prawo upadłościowe i prawo o postępowaniu układowym (1934 r.). Przepisy karne procesowe i materialne także uległy unifikacji i kodyfikacji. W lipcu 1929 r. uchwalono Kodeks postępowania karnego, a we wrześniu 1932 r. wprowadzono w życie Kodeks karny, z którym równocześnie wprowadzono prawo o wykroczeniach. Wszystkie te akty znalazły się w rozporządzeniu Prezydenta RP. Powołana w dniu 21 maja 1920 r. Podkomisja Ustroju Sądownictwa pracowała nad projektem ustawy o ustroju sądownictwa powszechnego. Prace te trwały do 30 grudnia 1924 r.

---

⁷ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, Warszawa 1997, s. 40–55.

⁸ M. Materniak-Pawłowska, *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2003.

W tym przedziale czasowym opracowano osiem różnych projektów ustaw. Spowodowane było to przede wszystkim rozbieżnością poglądów oraz sprzecznością ocen odnośnie pragmatyki sędziowskiej i prokuratorskiej pomiędzy Ministerstwem Sprawiedliwości a Komisją Kodyfikacyjną. Finalnie od 21 lutego 1927 r. to Ministerstwo Sprawiedliwości przejęło przygotowanie projektu. Na posiedzeniu w dniu 6 lutego 1928 r. rząd uchwalił projekt prawa o ustroju sądów powszechnych, który został wydany w postaci rozporządzenia 6 lutego 1928 r. z mocą obowiązywania od 1 stycznia 1929 r. Oczywiście w praktyce przepisy te były efektem pracy KK, niemniej jednak pragmatycznie stanowiły wynik działalności Ministerstwa Sprawiedliwości. Ponadto wynikiem prac Podkomisji były także prawo o ustroju adwokatury (1932 r.) oraz prawo o notariacie (1933 r.). W 1927 r. opublikowano także projekty prawa małżeńskiego majątkowego oraz prawa rzeczowego. Niestety nie zdążyły one wejść w życie z powodu wybuchu II wojny światowej. Sytuacja ta wpłynęła również na zahamowanie dalece zaawansowanych prac nad osobowym prawem małżeńskim, prawem rodzinnym, prawem opiekuńczym oraz prawem spadkowym. Należy podkreślić, że projekty, które zostały nieukończone lub niezrealizowane w okresie międzywojennym zostały wykorzystane podczas unifikacji prawa cywilnego w latach 1945–1946. W innym wypadku z pewnością unifikacja trwałaby znacznie dłużej aniżeli siedemnaście miesięcy^{9,10}.

Komisja Kodyfikacyjna przez cały okres swej działalności poddawana była pod osąd najszerszym kręgom społecznym. Prezydent zobowiązany był do składania Sejmowi sprawozdań z przeprowadzonych czynności, co zawsze związane było z szeroką dyskusją i budziło ogromne zainteresowanie. Ponadto biuro Komisji organizowało konferencje prasowe oraz publikowało sprawozdania, projekty przekazane Ministrowi Sprawiedliwości i inne materiały w specjalnym wydawnictwie „Komisja Kodyfikacyjna”. Ponadto KK współpracowała z różnego rodzaju stowarzyszeniami, nie tylko z kręgu prawniczego. Prace Komisji polegały przede wszystkim na zebraniu i stworzeniu przepisów, które najlepiej jak to możliwe odzwierciedlały stan prawny w całym kraju. Działalność Komisji Kodyfikacyjnej oceniana jest pozytywnie. Potwierdzeniem może być to, iż efekty pracy KK zostały rozpowszechnione na płaszczyźnie międzyna-

---

⁹ L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000.

¹⁰ M. Mohyluk, *Prawo o ustroju sądów powszechnych w pracach Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej*, Białystok 2004.

rodowej, a utworzony Kodeks zobowiązań doczekał się licznych przekładów i zastosowania zagranicą oraz wielu komentarzy naukowych¹¹.

Rozwój ustrojowych regulacji niepodległej Polski

Aktem prawnym o największej mocy prawnej w systemie źródeł prawa danego państwa jest konstytucja. Ten najwyższy akt normatywny określa podstawy ustroju społeczno-gospodarczego państwa, a ponadto organizacje, kompetencje i sposób powoływania najważniejszych organów w państwie. To właśnie ustawa zasadnicza zawiera podstawowe prawa, wolności i obowiązki obywateli. Dla Polski, która po 123 latach niewoli odzyskała niepodległość rozwój myśli konstytucyjnej był niezwykle istotny. Konstytucja, która określała ustrój stwarzała także system rządzenia. W pierwszej połowie XX w. w aktach prawnych rangi konstytucji znalazły się prawa obywatela, które stały się jednocześnie prawami podstawowymi określającymi miejsce i rolę jednostki w społeczeństwie, a także strukturach państwa pełniących funkcję organizatora życia jednostek. Z pewnością impulsem do rozwoju działań na rzecz ochrony praw człowieka były bolesne doświadczenia I wojny światowej. Polska po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. stanęła przed zadaniem stworzenia nowej struktury państwa, jednolitego systemu prawnego oraz podstaw do życia społecznego¹².

Pierwszą próbą określenia ustroju suwerennej Polski była proklamacja Tymczasowego Rządu Republiki Polskiej zwanego także rządem lubelskim. Wydarzenie to miało miejsce 7 listopada 1918 r. i przewodniczył mu premier Ignacy Daszyński. W niespełna dwa tygodnie od swojego powstania, nowy rząd deklarował, iż do końca 1918 r. zwołany zostanie Sejm Ustawodawczy oraz nastąpi regulacja prawa wyborczego, która nada czynne oraz bierne prawo wyborcze wszystkim obywatelom po 21. roku życia. W sferze praw wolności i obywatelskich wprowadzono równouprawnienie wszystkich obywateli, wolność słowa oraz druku, a także zgromadzeń, strajków i związków zawodowych. Nowo powołany rząd zapowiadał stworzenie ram socjalnych dla wszystkich pracowników oraz ośmiogodzinny dzień pracy dla pracowników fizycznych. Ponadto planował uregulować kwestie ochrony pracownika oraz wprowadzić

---

¹¹ K. Sójka-Zielińska, *Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność*, wyd. 1, Warszawa 2009, s. 15; J. Markiewicz, *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919–1939*, „TeKa Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2010, s. 113–122.

¹² Kaczorowski B., *Dekalog wiedzy. Historia Polski*, Warszawa 2008.

ubezpieczenie od bezrobocia, starości czy choroby. Istotną kwestią było także stworzenie powszechnego, obowiązkowego i zarazem bezpłatnego systemu nauczania. Ostatecznie Sejm Ustawodawczy został powołany 26 stycznia 1919 r. i od tego dnia pracował nad projektem stworzenia przyszłej konstytucji. W okresie przygotowawczym obowiązywała tak zwana Mała Konstytucja, która została przyjęta przez Sejm 20 lutego 1919 r. Akt ten powierzał Józefowi Piłsudskiemu dalsze sprawowanie funkcji Naczelnika Państwa. Dokument ten zawierał jedynie zasadnicze normy związane z ustrojem władzy państwowej i nie obejmował przepisów dotyczących praw czy obowiązków obywateli¹³.

Po upływie dwóch lat w dniu 17 marca 1921 r. Sejm Ustawodawczy chwalił Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej potocznie zwanej Konstytucją marcową. Preambuła, która została stworzona na wzór tej z Konstytucji 3 maja podkreśla, iż dla dobra obywateli i rozwoju państwa zapewnia się wszystkim równość, poszanowanie i opiekę. Wskazano także, iż władza zwierzchnia należy do narodu, co miało zagwarantować wszystkim obywatelom poczucie bezpieczeństwa oraz równość i poszanowanie praw demokracji. Uchwalona Konstytucja składała się ze 126 artykułów, z czego ponad jedna trzecia dotyczyła powszechnych praw i obowiązków obywatelskich. Jako pierwsze zostały wskazane obowiązki, które dotyczyły przede wszystkim zachowania wierności Rzeczypospolitej oraz poszanowania i przestrzegania konstytucji oraz innych dokumentów sporządzonych przez władze. Konstytucja narzucała także obowiązek odbycia służby wojskowej, kształcenia dzieci na prawych obywateli oraz zapewnienia im co najmniej podstawowego wykształcenia. Obowiązkiem obywatelskim było także ponoszenie ciężarów i świadczeń publicznych, a także poszanowanie władzy i ułatwianie realizacji postawionych przed nią zadań. Tak hierarchiczne przedstawienie nadrzędności obowiązków nad prawami mogło mieć na celu wskazanie, że dopiero obywatel, który wykazuje postawę propaństwową oraz szanujący prawo i ustanowione reguły społeczne może korzystać z przysługujących mu wolności obywatelskich.

Prawa obywatelskie, które ustanowiono w Konstytucji marcowej, były jednymi z najszerszych i najbardziej liberalnych w ówczesnej Europie, a nawet na świecie. Najważniejszymi były prawo do życia, mienia i wolności. Przysługiwały one wszystkim obywatelom bez względu na pochodzenie, narodowość, język, rasę czy religię. Obywatele II Rzeczypospolitej mieli także zagwarantowane prawa oraz wolności polityczne i światopoglądowe, co oznaczało że mogli

---

¹³ W. Kucharski, D. Misiejuk, *Historia Polski w datach*, Wrocław 2007; A. Ajnenkiel, *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791–1997*, Warszawa 2001.

w nieskrępowany sposób brać udział w życiu politycznym i społecznym oraz swobodnie wyrażać swoje myśli i przekonania. Ponadto każdy posiadał także prawa i wolności osobiste, które gwarantowały wszystkim prawo do niezawisłego osądu, nietykalność osobistą i swojego mieszkania. Istotnym było także wprowadzenie prawa do ubiegania się o wynagrodzenie szkody, która została spowodowana przez państwo oraz prawo do tajemnicy korespondencji. Kolejną grupą praw były prawa społeczne, które obejmowały kwestie socjalne i ekonomiczne, a więc podkreślały że państwo jest zobowiązane do tego, aby zapewnić obywatelom określone świadczenia i powinności, między innymi dostęp do bezpłatnej nauki, pomoc stypendialną czy zakaz pracy zarobkowej dzieci do 15. roku życia. Ponadto Konstytucja gwarantowała bezrobotnym lub chorym obywatelom ubezpieczenia społeczne i opiekę w zakładach karnych, wychowawczych oraz szpitalach. Prawo dotyczące własności gwarantowało obywatelom ochronę sprawowaną przez państwo czy to w zakresie własności osobistej, czy też zbiorowej. Jednym z podstawowych przedmiotów własności była ziemia, która odtąd nie mogła stanowić przedmiotu nieograniczonego obrotu. Wprowadzone przepisy konstytucyjne wyrażały także stosunek państwa do wyznawanej religii oraz do mniejszości narodowych. Konstytucja gwarantowała wszystkim obywatelom wolność sumienia i wyznania. Kościołom oraz innym związkom wyznaniowym przyznano szereg praw, które znacznie ułatwiły ich funkcjonowanie. Niemniej istotne dla odradzającego się państwa było wprowadzenie przepisów, które wpływały korzystnie na rozwój i istnienie mniejszości narodowych, które stanowiły 1/3 populacji kraju. Na koniec podkreślono, iż wszystkie prawa i wolności, które zostały zawarte w Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r. mogły zostać czasowo zawieszane przez zarządzenie Rady Ministrów w sytuacji ogłoszenia stanu wojennego lub wyjątkowego.

Po upływie czternastu lat wraz z licznymi zmianami, które dokonywały się w dynamicznie rozwijającym się państwie przyszedł także czas na wprowadzenie nowej Konstytucji. Wydarzenie to miało miejsce w dniu 23 kwietnia 1935 roku. Nowa ustawa zasadnicza, zwana także Konstytucją kwietniową, ustanawiała odmienny model państwa aniżeli Konstytucja marcowa. Według tego aktu dominującą rolę w państwie powinien sprawować prezydent, a rola parlamentu powinna zostać ograniczona. Konstytucja kwietniowa wprowadzała także odmienną koncepcję uregulowań stosunków obywateli do państwa, ponieważ wyrażała ideę „solidaryzmu państwowego”, gdzie to państwo, a nie naród było dobrem wspólnym ogółu i suwerenem. Ponadto prawa i obowiązki obywateli zostały uszeregowane w trzech grupach. Pierwsza dotyczyła przepisów wynikających z dekalogu, czyli rozdziału I Konstytucji. W tej części nadano

obywatelom prawa do rozwoju ich wartości osobistych oraz wolności słowa, sumienia i zrzeczeń, przy czym prawo to było ograniczono poprzez konieczność uwzględnienia w swoich działaniach tak zwanego dobra powszechnego. Na mocy ustawy zasadniczej obywatele otrzymali prawo do wpływania na sprawy publiczne. Przy czym prawo to zwiększało się lub ograniczało w zależności od stopnia zasług obywatela na rzecz dobra powszechnego. W pierwszej grupie norm konstytucyjnych znalazły się także obowiązki obywatelskie, które narzucały obywatelom konieczność działania na rzecz wzrostu siły państwa, wierności wobec państwa oraz spełniania nakładanych przez władzę powinności. Druga grupa praw, która została przedstawiona w rozdziale IX Konstytucji dotyczy wymiaru sprawiedliwości. Dzięki tym prawom obywatele mieli zapewnioną wolność osobistą wraz z zakazem zatrzymywania bez nakazu sądu na dłużej niż dwa dni, nietykalność mieszkania oraz tajemnicę korespondencji. Ponadto obywatele mogli dochodzić swoich praw na drodze sądowej oraz mieli zapewnioną niekaralność w przypadku niepopelnienia przestępstwa. Ostatnią grupę norm stanowiły przepisy pochodzące z Konstytucji marcowej, które zostały niezmienione i utrzymane. Gwarantowały one, tak jak poprzednio, prawo własności, wolności religii i mniejszości narodowych, prawo do nauki i wolności badań naukowych. W nowej Konstytucji pominięto szereg praw, które uwzględniono w Konstytucji z 1921 r. Przede wszystkim pominięto prawa społeczne związane z ochroną rodziny i zdrowia, opieką nad dziećmi oraz prawo do ubiegania się o wynagrodzenie szkody wyrządzonej przez państwo, a także prawo do petycji. Ponadto usunięto niektóre obowiązki obywatelskie, jak na przykład obowiązek szanowania władzy i przestrzegania Konstytucji, obowiązek ponoszenia podatków i ciężarów osobistych oraz obowiązek wychowywania dzieci na prawych obywateli¹⁴.

Podsumowanie

11 listopada 1918 r. w momencie odzyskania przez Polskę niepodległości koniecznym stało się opracowanie praw i wolności człowieka i obywatela. Unifikacja i kodyfikacja prawa, która nastąpiła w okresie międzywojennym stanowi jedno z najgłośniejszych i najdonioślejszych dzieł legislacyjnych, nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Konstrukcje prawne, instytucje oraz systematyki, które zostały wypracowane przez Komisję Kodyfikacyjną odznaczały się

---

¹⁴ R. Stawicki, *Prawa i wolności obywatelskie w Polsce po 1918 r. w świetle rozwiązań konstytucyjnych – zarys historyczno-prawny*, Warszawa 2011.

niezwykle wysokim poziomem merytorycznym oraz techniką legislacyjną. Potwierdzeniem tego może być chociażby fakt, iż ustawy oraz kodeksy, które wówczas powstały obowiązywały również na długo po II wojnie światowej. Ponadto nawet współcześni kodyfikatorzy prawa odwołują się do dekretów unifikacyjnych z tamtego okresu, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego i rzeczowego. Członkowie Komisji Kodyfikacyjnej stanęli przed trudnym zadaniem opracowania kodeksu zasad, który nie byłby jedynie mechanicznym połączeniem przepisów, które obowiązywały w różnych dzielnicach. Nowe prawa miały być dziełem nowym, oryginalnym, opartym na tradycjach narodowościowych. Prawo jednakowe dla wszystkich stanowiło kolejny, ale i niezbędny element jednoczący odrodzoną Polskę¹⁵.

Utworzonej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej udało się zbudować silne fundamenty polskiego systemu prawnego. Jej działalność stanowiła przedmiot zainteresowania europejskich centrów prawniczych między innymi we Francji, Wielkiej Brytanii oraz we Włoszech. Wszystkie najważniejsze materiały oraz rozprawy opublikowane przez KK ukazywały się także w przekładach w czasopiśmie zagranicznych. Działania Komisji wywarły wpływ na całe ustawodawstwo wyzwolonej Polski. Doprowadziły do rozwoju nauk prawnych w kraju, a także przypisywano im ważną funkcję społeczną oraz pedagogiczną, która objawiała się krzewieniem wśród obywateli idei praworządności oraz demokracji. Spowodowane było to przede wszystkim tym, iż wielu członków Komisji uważało swoją działalność nie za pracę, lecz misję społeczną realizowaną dla dobra wspólnego¹⁶.

Kodyfikatorzy odrodzonej Polski działali na pograniczu systemów prawnych. Wielu z nich za wprowadzone zmiany poniosło śmierć podczas II wojny światowej. Wprowadzane zmiany musiały być rozważne i pomimo przewrotności całego systemu nie mogły wywołać zbyt wielu wstrząsów w poszczególnych dzielnicach. Nowo powstałe prawo było dostosowane do warunków i potrzeb wszystkich Polaków. Powszechną akceptację zapewniły mu nowoczesność oraz oryginalność. Co najważniejsze, prawo to wytyczało dalszą ścieżkę przyszłości, lepszej przyszłości¹⁷.

---

¹⁵ L. Górnicki, *Unifikacja i kodyfikacja prawa o spółkach akcyjnych w II Rzeczypospolitej Polskiej*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, 14, z. 1.

¹⁶ L. Górnicki, *Zagadnienie systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej (1919–1939)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 3.

¹⁷ A. Falkowska, *O pracach kodyfikacyjnych słów kilka. Prace nad kształtem instytucji rękopisami w kodeksie zobowiązań*, [w:] *Świat, Europa, mała ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin*, red. M. Małecki, Bielsko-Biała

Bibliografia:

- Ajnenkiel A., *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791–1997*, Warszawa 2001.
- Borkowska-Bagienna E., *O doświadczeniach kodyfikacji prawa cywilnego w II Rzeczypospolitej dla współczesnego ustawodawcy*, „Czasy Nowożytne” 2002, nnr 12 (13).
- Falkowska A., *O pracach kodyfikacyjnych słów kilka. Prace nad kształtem instytucji rękopisami w kodeksie zobowiązań*, [w:] Świat, Europa, mała ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin, red. M. Małecki, Bielsko-Biała 2009.
- Górnicki L., *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000.
- Górnicki L., *Unifikacja i kodyfikacja prawa o spółkach akcyjnych w II Rzeczypospolitej Polskiej*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, 14, z. 1.
- Górnicki L., *Zagadnienie systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej (1919–1939)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 3.
- Kaczorowski B., *Dekalog wiedzy. Historia Polski*, Warszawa 2008.
- Korobowicz A., Witkowski W., *Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918)*, Warszawa 2000.
- Korobowicz A., Witkowski W., *Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918)*, Warszawa 2012.
- Kucharski W., Misiejuk D., *Historia Polski w datach*, Wrocław 2007.
- Lityński A., *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919–1939)*, Tychy 2001.
- Markiewicz J., *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919–1939*, „Teki Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2010.
- Materniak-Pawłowska M., *Ustrój sadownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*. Poznań 2003.
- Mazurek I., *Specyfikacja prac Komisji Kodyfikacyjnej w procesie unifikacji prawa w II Rzeczypospolitej*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 23.
- Mohyluk M., *Prawo o ustroju sądów powszechnych w pracach Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej*, Białystok 2004.
- Płaza S., *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, Warszawa 1997, s. 40–55.
- Sójka-Zielińska K., *Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność*, wyd. 1, Warszawa 2009.
- Stawicki R., *Prawa i wolności obywatelskie w Polsce po 1918 r. w świetle rozwiązań konstytucyjnych – zarys historyczno-prawny*, Opracowania Tematyczne OT-607, Warszawa 2011.
- Ustawa o Komisji Kodyfikacyjnej (Dz. Pr. nr 44 poz. 315).

- **Patryk Kołodyński** – mgr, absolwent studiów prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego oraz studiów podyplomowych z zakresu audytu wewnętrznego na Wydziale Zarządzania, Informatyki i Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Obecnie prawnik oraz audytor wewnętrzny. Ekspert finansowy w zespołach kontrolnych oraz autydowych z ramienia NCBR, Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju, Ministerstwa Zdrowia. Głównym obszarem zainteresowań jest prawo finansowe, gospodarcze oraz medyczne.